

sterksten, de massa van het getal en haar dood gewicht. Zij ontkent hierdoor in de mens de waarde der persoonlijkheid, bestrijdt de betekenis van het volk en ras, en onttrekt daarmee aan de mensheid de grondslag van haar bestaan en haar cultuur.

Indien deze leer tot grondprincipe van het heelal werd, dan zou dit het einde betekenen van iedere denkbare orde. En zoals in dit grootste ons bekende organisme een dergelijke wet onvermijdelijk tot de chaos zou leiden, zo zou zij op de aarde niets anders ten gevolge kunnen hebben dan de vernietiging van het leven op deze planeet. Indien de Jood met zijn marxisme de overwinning behaalt op de volkeren dezer wereld, dan zal een krans, gevlochten uit de lijken der gehele mensheid, zijn kroon zijn; dan zal deze aarde wederom, evenals voor miljoenen jaren, van ieder menselijk leven ontdaan, zwijgend zijn weg door de aether gaan.

Want de natuur, die eeuwig is, wreekt onverbiddelijk iedere inbreuk op haar geboden. Daarom is het mijn overtuiging, dat ik werk in de geest van de almachtige Schepper: Want door mij te verwerven tegen de Jood strijd ik voor het werk des Heeren."

Dit was — in het kort — de racistische „theologie van Auschwitz", zoals Hitler die uitdroeg. In hoeverre is dat een vrucht van anti-judaïsme en anti-semitisme in 2000 jaar christendom? Hoezeer het ook tegen de borst stuit, aan het lezen van Hitlers teksten ontkomt niemand die precies weten wil wie in de jaren dertig door onnoemelijk veel christenen begroet is als redder van de christelijke, Europese beschaving.

Jansen legt in z'n boek de samenhang aldus: „Het christelijk anti-semitisme vindt zijn oorsprong in de theologie, in de christelijke leer, dat het joodse volk sinds het gebeuren van de Goede Vrijdag buiten de geschiedenis is komen te staan. Dat is de hoeksteen van de jodenhaat. Toen deze theologische hoeksteen in de oude kerk was gelegd, werd daarop het sociale en culturele antisemitisme, het economisch en kerkelijke antisemitisme gelegd, en ten slotte het politieke anti-semitisme van de 20e eeuw, dat een wapen werd in de hand van totalitaire bewegingen."

Schok

„Het kwam voor mij als een schok, dat er in Nederland nauwelijks een theologisch boek na de oorlog is verschenen, waarin met Auschwitz is geworsteld. Dit bracht mij ertoe te zeggen: „De Kerk loopt met een boog om Auschwitz heen", zei rabbijn Awraham Soetendorp enkele jaren geleden. Voor de Heemstedse predikant Hans Jansen was dat aanleiding om „Christelijke Theologie na Auschwitz" te schrijven. Het werd een naar adem snakkende beschrijving van 2000 jaar anti-judaïsme en anti-semitisme in het christendom.

En dan staat er nog niet eens alles in.

In de hoek van het aula-podium waarop de Auschwitz-discussie werd gevoerd, stond het borstbeeld van Abraham Kuypers, die nog ontsnapt is aan Janssens speurzin. Terecht wijdt Jansen vele pagina's aan de theoloog-politicus Adolf Stoecker (1835-1909), die beschouwd mag worden als een voorloper van het nationaal-socialisme in Duitsland, maar in menig opzicht was Stoecker-bewonderaar Kuypers een tweelingbroertje van de Duitse hofprediker. Kuypers Standaardartikelen in 1878 tegen „Liberalisten en joden" vallen vrijwel samen met Stoeckers ontlukende anti-semitische campagne in Duitsland. Vrijwel gelijktijdig ook stichten ze een christelijk-sociale

partij om de arbeiders buiten het socialisme en in de kerk te houden en al heeft Kuypers het ten aanzien van de joden nooit zo bont gemaakt als Stoecker, toch zal bij Kuypers overlijden in 1920 terecht door het Nieuw Israelitisch Weekblad herinnerd worden aan de „vooroordelen, die hij tegenover de afstammelingen van de ook door hem vereerde z.g.n. oud-testamentische figuren koesterde." In Duitsland zal een tijdgenoot van Stoecker schrijven: „Dr. Stöcker is — mit dem Holländer D. Abraham Kuypers — der gewaltigste Kirchenmann unserer Zeit."

De anti-semiet Seys Inquart zal zich op 27 juni '41 in een rede op het huidige Museumplein luide op Kuypers beroepen (en op Hugo de Groot en Erasmus). Janssens boek had dus nog wel enkele pagina's dikker kunnen worden.

Geen Nederlanders?

Kernpunt in Kuypers gedachtengang was het z.i. „onloochenbare feit (...) dat de Joden wel met ons van eenzelfde rijk, maar niet van eenzelfde natie zijn, en wel ter dege als gasten in ons midden verkeren". En ook meende hij „dat men zich zeer vergissen zou, indien men den invloed van de Joden ten onzent voor zoo onschuldig hield en voor hun reactie tegen het Christendom de oogen dicht deed".

„Dat alles werkte door. Het zou ook (...) na mei '40 bij sommigen de wil verlammen om de bedreigde Joodse medeburgers te hulp te komen", tekent Lou de Jong in Voorspel aan bij deze woorden van Kuypers.

Het idee was inderdaad wijd verbreid dat Joden geen echte Nederlanders waren, in christelijke kring gemotiveerd vanuit de opvatting dat Nederland een christelijke natie zou zijn.

„Hoe kan een Jood zich ooit Nederlander voelen? Een Jood is en blijft een Jood en zal nooit één worden met ons volk. Neen, de Joden moesten eigenlijk allen weer terug naar Palestina", meent het christelijk Weekblad De Spiegel, maart 1938.

Maart '44 verborg VU-eredoctor H. Algra een ondergedoken Jodin in zijn woning in Leeuwarden. Geen twijfel aan zijn solidariteit met de Joden toen het erop aankwam. Maar uitdrager van Kuypers opvattingen was hij in de jaren dertig ook. „De Joden zijn een afzonderlijke natie, die als gasten in ons midden wonen te midden van ons volk. Ze zijn géén vreemdelingen in ons land; zij hebben ook volledige burgerrechten en dat ook terecht, maar van onze natie maken zij geen deel uit. (...) Als evenwel een Jood een Christen wordt, en zich met de Nederlanders verzwagert, in onze kerken met ons meeleeft, dan wordt hij als het ware opgenomen in onze natie."

De opvatting was wijd verbreid in christelijke kring. Seyss Inquart zou van het gehanteerde onderscheid Jood-Christen-jood geraffineerd gebruikmaken om het eenheidsfront van de Nederlandse kerken tegen de wegvoering van Joden te breken. Een afschuwelijk stuk kerkgeschiedenis, waarin kardinaal De Jong er beter afkomt dan de protestantse kerken. Trouwens ook beter dan Paus Pius XII, wiens omstreken rol tijdens de Tweede Wereldoorlog nog weer in herinnering werd gebracht bij het bezoek van Arafat aan Paus Paulus II.

Wie kennisgenomen had van Hitlers gedachten, had overigens kunnen weten dat in diens rassenleer het bekeren en dopen van Joden een verwerpelijke zaak was. IJzingwekkend zijn de pagina's in Dellemans Gedenkboek „Opdat wij niet vergeten" (1949) over